

УДК 373.2.015.31:17.022.1

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.17>

Ірина ПАЛАСЕВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська область, Україна, 82100

ORCID: 0000-0003-0596-6835

Світлана БЕРЕЗА

викладач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська область, Україна, 82100

ORCID: 0000-0003-2454-0709

Бібліографічний опис статті: Паласевич, І., Береза, С. (2022). Теоретичні засади виховання гуманної поведінки у дітей старшого дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 105–111, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.17>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ГУМАННОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті проаналізовано сутність та особливості виховання у дітей старшого дошкільного віку гуманної поведінки як сукупності гуманних почуттів, уявлень і мотивів, що реалізуються у вчинкові як результаті засвоєння дітьми моральних цінностей, а також передбачають поступове формування відповідного досвіду. З'ясовано, що така поведінка малят є моральною нормою і спрямована на розуміння, усвідомлення та емоційне переживання ними наслідків дотримання/недотримання відповідних правил. Виокремлено чинники формування гуманності, що репрезентується і як мотив поведінки, і як моральна якість дитини-дошкільника.

Увизначено такий важливий засіб виховання гуманної поведінки у дітей, як їхня міжособистісна взаємодія в системі «дитина – дорослий» та «дитина – однолітки», яка допомагає дошкільнятам пізнавати світ, засвоювати соціальний досвід, отримувати необхідну інформацію та набувати практичні вміння спілкуватися, співпереживати, проявляти дружелюбність і взаємодопомогу, співчуття, доброзичливість, чуйність, підтримку. Охарактеризовано формування гуманності шляхом поступового навчання дитини узгоджувати власні дії з інтересами інших, відповідати за свої вчинки, а також засвоєння і внутрішнього прийняття нею моральних норм, які поступово починають регулювати й мотивувати її поведінку.

Крім того, обґрунтовано педагогічні умови ефективного виховання гуманної поведінки старших дошкільнят, зокрема: формування у них позитивної мотивації з метою засвоєння елементарних моральних норм, розвитку гуманних почуттів та якостей, мотивів і навичок гуманної поведінки в різних видах емоційно насиченої діяльності та спілкування; гуманістична спрямованість дій вихователя, його професійна компетентність та авторитет, що ґрунтується на здатності бути чуйним, доброзичливим, толерантним; співпраця закладів дошкільної освіти з родинами вихованців в аналізованому процесі, що, з одного боку, уможливить вироблення єдиної стратегії і тактики в реалізації ними своєї виховної функції, а з іншого – сприятиме збереженню неповторності й особливостей кожного із зазначених інститутів.

Ключові слова: моральне виховання, моральні норми, гуманність, гуманні почуття та якості, мотиви і навички гуманної поведінки, діти старшого дошкільного віку.

Iryna PALASEVYCH

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko str., 24, Drohobych, Lviv region, Ukraine, 82100

ORCID: 0000-0003-0596-6835

Svitlana BEREZA

Lecture at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko str., 24, Drohobych, Lviv region, Ukraine, 82100

ORCID: 0000-0003-2454-0709

To cite this article: Palasevych, I., Bereza, S. (2022). Teoretychni zasady vykhovannia humanoї povedinky u ditei starshoho doshkilnoho viku [Theoretical principles of education of humane behavior in older preschool children]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 105–111, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.7>

THEORETICAL PRINCIPLES OF EDUCATION OF HUMANE BEHAVIOR IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN

The article analyzes the essence and features of education of behavior in older preschool children as a set of humane feelings, ideas and motives that are realized in the act as a result of children's assimilation of moral values, and also provide the gradual formation of relevant experience. It has been found that such behavior of children is a moral norm and is aimed at understanding, awareness and emotional experience of the consequences of compliance/non-compliance with the relevant rules. The factors of formation of humanity are singled out, which is represented both as a motive for behavior and as a moral quality of a preschool child.

Such an important mean of educating humane behavior in children, as their interpersonal interaction in the system «child – adult» and «child – peer» is highlighted, which helps preschoolers to learn about the world, learn social experience, get the necessary information and acquire practical skills to communicate, empathize, show friendliness and mutual assistance, compassion, kindness, sensitivity, support. It is characterized the formation of humanity by gradually teaching the child to coordinate own actions with the interests of others, to be responsible for own actions, and also the assimilation of internal acceptance of moral norms, which gradually begin to regulate and motivate his/her behavior.

In addition, the pedagogical conditions of effective education of humane behavior of older preschoolers are substantiated, in particular: formation their positive motivation to assimilate basic moral norms, develop humane feelings and qualities, motives and skills of humane behavior in various types of emotional activities and communication; humanistic orientation of the educator's actions, his professional competence and authority, based on the ability to be sensitive, friendly, tolerant; cooperation of preschool institutions with the families of pupils in the analyzed process, which, on the one hand, will allow to develop the only strategy and tactics in the implementation of their educational function, and on the other – will preserve the uniqueness and features of each institution.

Key words: moral education, moral norms, humanity, humane feelings and qualities, motives and skills of humane behavior, older preschool children.

Актуальність проблеми. У сучасному світі суттєво загострилися проблеми культурної та морально-духовної сфери людства. На тлі економічної нестабільності, безробіття, соціальної незахищеності нікого не залишають байдужим численні факти егоїзму, байдужості, жорстокості, агресивності. Матеріальні цінності, культ грошей часто посідають найвище місце в ієрархії вартостей, натомість споконвічні ідеали добра, справедливості, безкорисливості, співчуття й милосердя все більше ігноруються й відкидаються. Відбувається переосмислення та переоцінка особистісних життєво важливих орієнтирів, деформація моральних засад, поглядів і переконань.

Тому надзвичайно важливо усвідомити глибину загрози, яка може постати перед нашими дітьми, починаючи з дошкільного віку. З метою формування високоморальної, добропорядної і чесною особистості й батьки, й педагоги мають забезпечувати найважливішу духовну підтримку дітей. Адже саме в дошкільні роки вони засвоюють перші уроки моралі, опановуючи за допомогою дорослих норми гуманності, доброти, працьовитості.

З огляду на це увиразнюється актуальність морального виховання дітей, взаємодія закладу

дошкільної освіти з родинами вихованців задля формування у них основ моральної культури, розвитку гуманних почуттів та якостей, засвоєння моральних норм, мотивів і навичок гуманної поведінки. Власне на цьому наголошують і нормативно-правові акти в галузі дошкільної освіти (Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти та ін.), спонукаючи до проектування відповідних завдань і технологій роботи з дітьми, пошуку дієвих виховних впливів із метою, по-перше, сформувати у дітей певну суму теоретичних знань та уявлень про моральні норми і правила поведінки й, по-друге, сприяти їх практичній реалізації. Особливо акцентовано на розвитку в дошкільнят почуття власної гідності та відповідальності за свою поведінку, необхідності підпорядкування останньої нормам загальнолюдської моралі (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми морального виховання дошкільнят, формуванню в них гуманних почуттів та доброзичливих взаємин, мотивів і навичок гуманної поведінки присвячені наукові студії Л. Божович (Божович, Конникова, 1975), Л. Врочинської

(Врочинська, 2008), І. Княжевої, О. Кононко, В. Котирло (Виховання гуманних почуттів у дітей, 2010), А. Кошелевої (Эмоциональное развитие дошкольника, 1985), С. Кулачківської, С. Ладивір, Т. Поніманської (Поніманська, 2006) та інших дослідників. Усі вони наголошують на важливості виховання гуманної особистості, яка буде здатна реалізувати себе в соціумі через гармонію із внутрішнім «Я» та гуманістичну взаємодію з навколишнім світом (Врочинська, 2008), що є основною умовою повноцінного зростання дитини та її психологічного й морального здоров'я (Виховання гуманних почуттів у дітей, 2010: 5).

Результатом засвоєння і внутрішнього прийняття дитиною норм гуманності, як зазначає Т. Поніманська, постає її здатність до вільного та свідомого вибору способу дій, здатність до гуманної поведінки. Дослідниця також увиразнює в цьому процесі визначальну роль дорослого як «соціального провідника», зразка для наслідування, організатора соціального досвіду дитини (Поніманська, 2006: 216).

Отже, проблема виховання у дітей основ гуманності є актуальною і потребує теоретичного розроблення та практичної реалізації. Власне, на формування гуманної поведінки, починаючи з дошкільного віку, мають бути спрямовані спільні зусилля вихователів та батьків.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати сутність та особливості виховання гуманної поведінки у дітей старшого дошкільного віку, а також визначити педагогічні умови, що забезпечують ефективність зазначеного процесу.

Виклад основного матеріалу. Дошкільний вік фахівці вважають найбільш сенситивним для морального розвитку дітей. Саме на цьому етапі вони, оволодіваючи досвідом та моральними нормами попередніх поколінь, починають засвоювати важливі соціальні цінності, в них формуються гуманні почуття та якості. Старший дошкільний вік характеризується орієнтацією на соціальні відносини, становленням довільності психічних процесів, які істотно впливають на поведінку дитини. Вона вже може регулювати, а також планувати свої дії, ставити певні цілі та знаходити способи їх реалізації (Програма розвитку дитини, 2017: 164).

Формування адекватної самооцінки старших дошкільнят, поява якісно нових форм їх спілкування, опосередкованих мотивів, нако-

пичення життєвого досвіду, урізноманітнення видів діяльності істотно впливають на розвиток моральних якостей і почуттів вихованців. Ці психологічні новоутворення й уможливають виховання гуманної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Як акцентують фахівці, на шостому році життя дитина починає усвідомлювати не тільки свої дії та вчинки, а й риси характеру, які розвиваються в неї. Гуманна поведінка дошкільнят певною мірою залежить від наявності у них відповідної емоційної сфери, основною функцією якої є її регулятивність (Програма розвитку дитини, 2017: 182).

У своїх наукових розвідках дослідниця А. Кошелева також наголошує, що на дошкільному етапі емоції дітей сприяють виникненню мотивів як регуляторів їхніх дій та поведінки. Почуття, що виникають упродовж пізнання дитиною довкілля та забезпечують ефективність цього процесу, називають інтелектуальними. У формуванні активної життєдіяльності дитини важливу роль відіграють моральні емоції, які значною мірою уможливають виховання гуманності, емпатії, людяності (Эмоциональное развитие дошкольника, 1985: 6).

Зауважимо, що задля успішного виховання гуманної поведінки у дітей батькам і дошкільним педагогам необхідно сформулювати у них відповідний рівень моральної самооцінки, вміння відчувати свій емоційний стан і розуміти його наслідки для себе самого. Розвитку моральної саморегуляції старших дошкільнят суттєво сприяють так звані внутрішні емоційні уявлення дитини про позиціонування себе в соціумі, про те, якою би вона хотіла бачити себе в розв'язанні певних ситуацій морального вибору незалежно від зовнішнього контролю.

Нам імпонує думка Т. Поніманської про те, що сформованість у дитини умінь регулювати свої вчинки, керувати ними відповідно до моральних норм та правил уможливає оцінювання нею власних дій і, як наслідок, певним чином коригування своєї поведінки. Таке самооцінювання (власних учинків, дій та поведінки), як твердить педагогиня, має стати внутрішнім регулятором дошкільняти (Поніманська, 2006).

Подолання негативних проявів дитячої поведінки, що не відповідають загальноприйнятним нормам, дасть змогу врегулювати суперечності між позитивними уявленнями вихованця

про себе і розумінням своїх недоліків. Адже моральна вихованість дитини передбачає як теоретичне засвоєння нею мотивів і способів гуманної поведінки, так і практичну реалізацію означених норм і правил. Однак слід зважати й на те, що дитяча поведінка, котра відповідає певним нормам, не завжди свідчить про її моральну мотивацію, оскільки остання для дитини часто є незначущою. Позитивного результату можна досягти лише тоді, коли моральні вимоги відповідатимуть ціннісним установкам і прагненням дитини, тій соціальній ситуації, в якій вона розвивається та з якої перед нею розкривається світ міжособистісних взаємин та мистецтва приймати правильні рішення. Загалом, здатність дітей дошкільного віку до відповідних моральних дій визначається їхніми знаннями про моральні норми та емоційним ставленням до них.

Основою формування гуманної поведінки у старших дошкільнят дослідниця А. Федорович вважає розвиток у них гуманних почуттів, котрі виникають як певні переживання дитиною тих чи інших подій навколишньої дійсності та як реакція на власні вчинки. Розвиток гуманних почуттів відбувається лише за умови переживання дітьми позитивних емоцій, мотивування вихованців до добрих справ, формування вмінь передавати власні думки й переживання (Федорович, 2013: 176).

На думку В. Нечаєвої, розвиток моральних почуттів дошкільнят відбувається впродовж розуміння й дотримання ними загальноприйнятних моральних норм і правил поведінки в пізнавальній, ігровій, трудовій та інших видах діяльності та є передумовою виникнення у старших дошкільнят оцінно-контрольних дій стосовно самих себе й інших дітей. Поділяємо міркування дослідниці про те, що саме на цьому віковому етапі розуміння дитиною моральних норм як особистісних мотивів поведінки допомагає їй вибудувати свої стосунки з оточенням (Нравственное воспитание в детском саду, 1978).

Також важливим критерієм моральних норм щодо дітей дошкільного віку є їх нерозривний взаємозв'язок з особистісними якостями. До прикладу, чесність, справедливість, відповідальність, працьовитість – це водночас і певні норми соціальної поведінки людей, й індивідуальні особливості характеру. Отже, певна

норма, котру дитина усвідомлює й засвоює, починає формуватись як її особиста риса, якість, що її характеризує. Вважаємо, що й виховання гуманності у дітей буде результативним за умови репрезентування її як моральної норми – цінності поведінки.

Для Т. Поніманської моральна норма – це форма моральної свідомості, що визначається правилами поведінки, які зумовлюють відповідні способи дії дитини у відповідних ситуаціях. Однак моральні норми, як стверджує дослідниця, не обмежуються певними правилами, оскільки засвоєння перших відбувається на раціональному й особистісному рівнях. На першому – норми сприймаються як необхідні для суспільства й самої людини; на другому – вони стають життєвою потребою, звичкою, єдино правильним і можливим способом поведінки (Поніманська, 2006).

З огляду на це доречним вважаємо міркування Л. Божович про те, що спочатку дитина діє відповідно до загальноприйнятних норм поведінки з метою отримати схвалення з боку значущого для неї дорослого, зберегти або ж побудувати з ним міжособистісні взаємини. Пізніше, дотримуючись цих норм та правил, завдяки їх позитивно-емоційному наповненню, дошкільник починає усвідомлювати їх як щось позитивне й корисне особисто для себе. Прагнення виконувати вимоги дорослих, а також дотримуватися їх у повсякденні постає як узагальнене «треба» – мотив, яким дитина починає керуватися, взаємодіючи із соціумом, орієнтуючись, як саме діяти в тій чи іншій ситуації. Саме за таких умов, на думку Л. Божович, у дітей виникає елементарне почуття обов'язку, котре як основний моральний мотив визначає їхню поведінку (Божович, Конникова, 1975: 84).

У дослідженні Л. Врочинської доведено, що практичне застосування дітьми норм і правил гуманної поведінки у взаємовідносинах із людьми, котрі їх оточують, потреба старших дошкільнят діяти злагоджено, дотримуватися певних правил, проявляти взаєморозуміння, взаємодопомогу, емпатію сприяє формуванню у дітей досвіду гуманної поведінки (Врочинська, 2008).

Зауважимо, що у формуванні такого досвіду важливе значення мають взаємини дорослих із дітьми на основі довіри і взаємної поваги. У цьому контексті науковці зазначають, що не

слід акцентувати лише на природних якостях дитини, а насамперед підтримувати й заохочувати її добрі наміри та починання. Гіперопіка або ж гіпопротекція з боку батьків призводить до того, що діти приховують свої думки й почуття, не виражають їх активно, а це, зі свого боку, обмежує можливість набуття дошкільнятами певних звичок, притаманних їхнім ровесникам. Дорослим під час формування корисних звичок у дітей необхідно бути послідовними і стійкими у своїх вимогах, вправляючи дітей у конкретних вчинках. Гуманні звички, що передбачають готовність виявляти турботу й піклування про інших, слід завжди активно спрямовувати.

Загальновідомо, що досвід поведінки набувається дітьми в різних видах діяльності та спілкування. Оскільки провідною для дошкільнят є гра, то саме впродовж неї вони, виконуючи певні ролі дорослих, можуть здолати прояви егоїзму та недисциплінованості. Адже власне у грі проєктуються ситуації, в яких потрібно взаємодіяти, поступатися своїми інтересами, діяти узгоджено, домовлятися, поважати колективний задум, підкорятися загальним правилам, уміти надати допомогу. Розігруючи та передаючи в іграх різнобарвну палітру емоційних проявів, дошкільнята збагачують свій внутрішній світ, оволодівають умінням співпереживати, проявляти дружелюбність і взаємодопомогу, співчувати, доброзичливо й турботливо ставитися до інших. Усе це сприяє налагодженню позитивної атмосфери, дружби, виникненню передумов для поступової трансформації дітьми моральних норм у мотиви та звички гуманної поведінки шляхом їх дотримання й самостійної реалізації в конкретних ситуаціях, подолання негативних проявів поведінки.

Важливим чинником виховання гуманної поведінки у дітей фахівці називають міжособистісну взаємодію у системах «дитина – дорослий» і «дитина – однолітки», що дають змогу дитині пізнавати навколишній світ, засвоювати соціальний досвід, отримувати необхідну інформацію та навчатися взаємодіяти, співпереживати, допомагати один одному. За таких умов доцільно формувати у дошкільнят комунікативні навички, вміння у спілкуванні з іншими проявляти ввічливість, турботу, повагу, тактовність, уважність тощо.

Зауважимо, що на шостому році життя все більше важливою для дітей стає суспільна

думка, коли вони починають прислуховуватися до міркувань своїх ровесників, часто підкоряються їм, навіть якщо це суперечить їхнім знанням, установкам, враженням.

Виникненню гуманних взаємин між дітьми сприяє їхнє емоційно-позитивне ставлення до людей, які їх оточують. За Л. Врочинською, емоційне орієнтування на останніх визначає також ставлення дошкільнят до моральних норм. Що більше дитина намагається дотримуватися значущих правил, то дієвішим стає моральне уявлення, яке в неї формується. У тому, як діти пояснюють мотиви своїх дій, чим вони керуються у власних учинках, виявляється їхнє ставлення до людей зокрема та навколишньої дійсності загалом (Врочинська, 2008).

На формування гуманних стосунків між дітьми суттєво впливає загальний стиль взаємовідносин у дитячому колективі. Так, у дослідженні Ю. Приходько яскраво увиразнено вказану взаємозалежність. Інтенсивність та екстенсивність цього впливу залежить від статусу дитини в середовищі ровесників. На думку Ю. Приходько, найбільш активні діти, котрі мають розвинені організаторські здібності, поширюють свій спосіб спілкування на інших членів групи, тому від їх моральної спрямованості залежить характер відносин дітей. Водночас старші дошкільнята проявляють товариські (спільні у групі) та дружні (вибіркові) стосунки; вміють розрізняти їх прояви в поведінці, способах спільної діяльності, взаємній відповідальності за спільну справу; розуміють бажання друга, виручають його в разі потреби, толерантно вказують на помилки, разом їх виправляють; захищають спільні рішення моральними способами (переконанням, проханням тощо); виявляють готовність до спільної діяльності, вміють розподіляти обов'язки згідно з метою та особистими нахилами й бажаннями товаришів чи друзів, а також власними (Виховання гуманних почуттів у дітей, 2010: 112–118).

Оскільки в старшому дошкільньому віці розвивається особистісне спілкування задля реалізації потреби у взаєморозумінні, взаємопідтримці й емпатії, то основним чинником попередження й подолання негативних явищ у поведінці дітей є їхні щирі взаємини з дорослими, емоційний контакт, що ґрунтується на довірі та взаєморозумінні. Вважаємо, що успіх виховного впливу спілкування дитини з педаго-

гом визначається специфікою вимог вихователя до дітей (справедливий, послідовний, спрямовуючий); його зауважень (необразливі, доброзичливі, які не принижують гідності дитини); оптимальним співвідношенням позитивних і критичних оцінок вихованця з боку дорослого.

Не менш важливу роль у вихованні гуманної поведінки дошкільнят відіграють взаємовідносини в їхніх сім'ях і стиль спілкування батьків з дітьми. Адже саме в родині діти пізнають, що таке доброта, чесність, уважність, піклування, взаємодопомога і підтримка. Дослідниця Т. Алексеєнко, з'ясовуючи шляхи впливу сім'ї на розвиток і становлення особистості дошкільника, виявила пряму залежність між відносинами в сім'ї і поведінкою дитини. Усім відомо, що діти копіюють поведінку своїх батьків, і якщо в сім'ї панують злагода, доброта, взаємоповага, взаємодопомога, співчуття, то, звісно ж, поведінка дітей характеризуватиметься такими ж рисами (Алексеєнко, 2001).

Очевидно, що саме з родини розпочинається формування доброзичливості, турботливості, співчутливості, чуйності, щирості, правдивості, ввічливості, гуманного ставлення до інших, а життєвими пріоритетами особистості стають ті, що засвоєні нею ще з раннього дитинства. Поступово дитина навчається узгоджувати власні дії з інтересами інших людей, відповідати за власні вчинки, а результатом засвоєння і внутрішнього прийняття моральних норм, які набувають регулюючої сили та зумовлюють її поведінку, і стає гуманність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз психолого-педагогіч-

ної літератури дає підстави стверджувати, що гуманна поведінка дошкільнят – це сукупність гуманних почуттів, уявлень, мотивів, що реалізуються у вчинкові як результаті засвоєння моральних цінностей і передбачають поступове формування відповідного досвіду. Така поведінка дітей є моральною нормою і спрямована на розуміння, усвідомлення й емоційне переживання дитиною наслідків дотримання/недотримання відповідних правил. Усе це сприятиме формуванню гуманності, що репрезентується і як мотив поведінки, і як моральна якість дитини-дошкільника.

На нашу думку, ефективність виховання гуманної поведінки у дітей старшого дошкільного віку забезпечується реалізацією низки таких умов, як: формування у дошкільнят позитивної мотивації до засвоєння моральних норм, розвитку в них гуманних почуттів та якостей, мотивів і навичок гуманної поведінки в різних видах емоційно насиченої діяльності та спілкування; гуманістична спрямованість дій вихователя, його професійна компетентність та авторитет, що ґрунтується на здатності бути чуйним, доброзичливим, толерантним; співпраця закладів дошкільної освіти з родинними вихованців у зазначеному процесі, що, з одного боку, уможливить вироблення єдиної стратегії і тактики у виконанні ними своєї виховної функції, а з іншого – збереже неповторність та особливості кожного з виховних інститутів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні технологій взаємодії вихователів сучасних ЗДО з батьками у вихованні гуманної поведінки дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеєнко Т.Ф. У чому сутність гуманних взаємин батьків і дітей? *Рідна школа*. 2001. № 3. С. 33–36.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція. Наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
3. Божович Л.И., Конникова Т.Е. О нравственном развитии и воспитании детей. *Вопросы психологии*. 1975. № 1. С. 80–90.
4. Виховання гуманних почуттів у дітей / С. Ладивір та ін. ; за наук. ред. Т. Піроженко, С. Ладивір, Ю. Манилюк. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 168 с.
5. Врочинська Л.І. Виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї : автореф. дис. ... канд. пед. наук : Київ, 2008. 20 с.
6. Эмоциональное развитие дошкольника: пособие для воспитателей детского сада / под ред. А.Д. Кошелевой. Москва : Просвещение, 1985. 176 с.
7. Нравственное воспитание в детском саду / В.Г. Нечаева и др. 2-е изд. Москва : Просвещение, 1978. 256 с.
8. Поніманська Т.І. Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку : монографія. Рівне : РДГУ, 2006. 352 с.

9. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» ; за заг. ред. О.В. Низковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.

10. Федорович А.В. Виховання гуманних почуттів як основа морального розвитку дітей дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених ДДПУ ім. І. Франка. Дрогобич* : Посвіт, 2013. Вип. 6. Ч. II. С. 171–177.

REFERENCES:

1. Alekseenko T.F. (2001). U chomu sutnist humannykh vzaiemyn batkiv i ditei? [What is the essence of the humane relationship between parents and children?]. *Native school*. nr. 3. pp. 33 – 36. (in Ukrainian).

2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) : nova redaktsiia (2021). [The basic component of preschool education (State standard of preschool education) : new edition]. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (in Ukrainian).

3. Bozhovich L.I., Konnikova T.E. (1975). O npravstvennom razvytyu y vospytanyu detei [About moral development and upbringing of children]. *Questions of psychologists*. nr. 1. pp. 80 – 90. (in Russian).

4. Vykhovannia humannykh pochuttiv u ditei (2010). [Education of humane feelings in children] / S. Ladyvir, O. Dolinna, V. Kotyrla, S. Kulachkivska, O. Vovchuk-Blakytna, Y. Prykhodko. Ternopil : Mandrivets, 168 p. (in Ukrainian).

5. Vrochinska L.I. (2008). Vykhovannia humanoї povedinky ditei starshoho doshkilnoho viku u protsesi vzaiemodii doshkilnoho navchalnoho zakladu i simi: avtoref. dys... kand. ped. nauk [Education of humane behavior of older preschool children in the process of interaction between preschool and family : abstract of the dis... PhD of Pedagogical Sciences]. Kyiv. 20 p. (in Ukrainian).

6. Emotsionalnoe razvytye doshkolnyka : posobyе dlia vospytatelei detskoho sada (1985). [Emotional development of a preschooler : a guide for kindergarten teachers] / ed. A.D. Kosheleva. Moskva : Prosveshchenye, 176 p. (in Russian).

7. Npravstvennoe vospytanye v detskom sadu (1978). [Moral education in kindergarten] / V.G. Nechaeva, T.A. Markova, R.I. Zhukovskaya. Moskva : Prosveshchenye, 256 p. (in Russian).

8. Ponimanska T.I. (2006). Teoretyko-metodychni zasady humanistychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku : monohrafiia [Theoretical and methodological principles of humanistic education of preschool children : monograph]. Rivne : RDHU, 352 p. (in Ukrainian).

9. Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ukrainske doshkillia» (2017). [Program of development of preschool child «Ukrainian preschool»] / O.I. Bilan. Ternopil : Mandrivets, 256 p. (in Ukrainian).

10. Fedorovych A.V. (2013). Vykhovannia humannykh pochuttiv yak osnova moralnoho rozvytku ditei doshkilnoho viku [Education of humane feelings as a basis for moral development of preschool children]. *Current issues of the humanities*. Drohobych : Posvit. Issue 6. P. II. pp. 171 – 177. (in Ukrainian).